

УДК 159.920.2:319

Васютинська Оксана Григорівна

канд. психол. наук,
начальник відділу психологічного забезпечення
Управління національної поліції в Одеській області
e-mail: oksana_v07@list.ru

СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ТА ОСОБИСТІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПАСІОНАРІЇВ

Стаття присвячена емпіричному дослідженню деяких особливостей пасіонарних особистостей, зокрема їх демографічних та особистісних характеристик. Дослідження здійснювалося на прикладі працівників національної поліції України.

Ключові слова: пасіонарність, субпасіонарність, локус контролю, характерологічна домінанта, смисложиттєві орієнтації особистості.

Постановка проблеми. Асиміляція в сучасному науковому просторі української психології багатьох інноваційних дефініцій, до яких ми відносимо поняття пасіонарності, суттєво збагатить науку та дозволить поглибити розуміння процесу становлення психологічно зрілої особистості. Актуальність даної теорії є очевидною та перспективною для сучасної психології, оскільки, на наш погляд, за допомогою пасіонарної теорії можна не тільки краще розуміти сьогодення сучасної особистості, основні витоки та мотиви її активності, але й прогнозувати її майбутнє. Але, на жаль, психологічних досліджень, в яких би досліджувалася природа пасіонарності особистості, в науці бракує.

Мета статті — теоретичний аналіз проблеми пасіонарності в психологічній науці.

Результати дослідження. Згідно з теоретичною моделлю особистісна пасіонарність являє собою полярний конструкт: на одному (позитивному) полюсі знаходяться пасіонарії, а на протилежному (негативному) — субпасіонарії.

Згідно з Л. М. Гумільовим, пасіонарний імпульс математично може виступати кількісною мірою, на підставі якої можна побудувати типологію, тобто правочинно класифікувати особистості: на пасіонаріїв, гармонійних, субпасіонаріїв. Ми припускаємо, що в окремії, рандомізованій і достатньо великій вибірці частки пасіонаріїв, гармонійних особистостей, субпасіонаріїв мають співвідноситися у відсотковому вираженні, як 15:70:15. Тому ми, мабуть, мали б припустити, що в дослідженій вибірці частка пасіонаріїв становитиме 15 %. Адаже, враховуючи специфіку професійної діяльності працівника поліції, ми стверджуємо, що серед респондентів відсутні субпасіонарії. Згідно з уявленням Л. М. Гумільова, пасіонарність має важливу властивість: вона «заразлива». Це значить, що люди гармонійні, опинившись у безпосередній близькості від пасіонаріїв, починають пово-

дитися так, ніби вони були пасіонарні. Тому розрахована частка у 17,6 % уявляється такою, що адекватно відображає мінімальну кількість осіб у дослідженій вибірці, які здатні на яскраву пасіонарну поведінку.

Відповідно, щоб виокремити групу пасіонарів та провести аналіз їх особистісних якостей, з усієї вибірки було виокремлено 17,6 досліджуваних з найбільшим рівнем за шкалою пасіонарності. Для цього вибірку було розділено на дві половини межею у 82,4 процентіля. Значенням, що відповідає процентілю 82,4, є точка у 33,783 бала на шкалі пасіонарності. Отже всі досліджені, в яких рівень пасіонарності був вищим цієї критичної точки, були віднесені до пасіонарів, а ті, в яких цей рівень був меншим, — віднесені до гармонійних особистостей. Співвідношення пасіонарів і гармонійних склало 35 і 164 осіб відповідно.

Розглянемо соціально-демографічний склад групи пасіонарів.

З 35 досліджених було 29 осіб чоловічої статі (82,9 %) і 6 осіб жіночої статі (17,1 %). Якщо розглядати сімейний стан — 22 досліджуваних були неодруженими чи незаміжніми (62,8 %), а одруженими чи заміжними — лише 12 осіб (34,3 %) і лише особа була розлученою (2,9 %). У 23 досліджених не було дітей (65,7 %), у 8 — одна дитина (22,9 %) і у 4 досліджених — 2 дитини (11,4 %). За рівнем освіти розподіл досліджених був наступним: середня освіта у 10 працівників поліції (28,6 %), вища освіта — у 22 досліджених (62,8 %), незакінчена вища — у 3 осіб (8,6 %).

Середній стаж пасіонарів у органах внутрішніх справ склав 5,57 роки.

Цікавим є розподіл пасіонарів за званнями: пасіонарії розподілися переважно на крайніх щаблях. Тобто групу пасіонарів формують особи, що мають найнижчі і найвищі звання. Це можна пояснити тим, що для пасіонарів властива активна життєва позиція, лідерські якості тощо і тому їх, звичайно, частіше можна зустріти на керівних позиціях, а в поліції вони мають високі звання. Проте більше однієї третини пасіонарів мають звання рядового поліції, що вказує на те, що багато з молодих, хто приходить працювати в органи внутрішніх справ, намагаються якнайкраще опанувати професію та подають великі надії і в подальшому можуть реалізувати свою особистісну пасіонарність на більш високих посадах. Тому з боку психологів, що працюють в поліції, дуже важливо звернути уваги на таких працівників і якомога більше сприяти розвитку їхнього потенціалу.

Для аналізу особистісних якостей, властивих пасіонаріям, були розраховані описові статистики для показників чотирьох психодіагностичних методик: особистісного опитувальника Кеттелла, методу діагностики міжособистісних стосунків Т. Лірі, методики «Рівень суб'єктивного контролю», опитувальника «Самоактуалізаційний тест». Розраховувались середнє арифметичне значення (M), медіана (Me), стандартне відхилення (σ), мінімальне (Min) і максимальне (Max) значення.

Профіль особистісних якостей пасіонарів, що працюють в поліції, характеризується дуже високими значеннями факторів С (сила Я — слабкість Я) та Н (сміливість — боязкість) (в цій підвбірці значення цих факторів варіювало у межах від 8 до 10 стенов, а медіанне значення було рівним 10 стеном). Це вказує на стабільне тяжіння до спілкування, вміння будувати

стосунки за своїм сценарієм, здатність протистояти складним ситуаціям та долати перешкоди. Все це в цілому вказує на стеничний стиль реагування на зовнішні стимули.

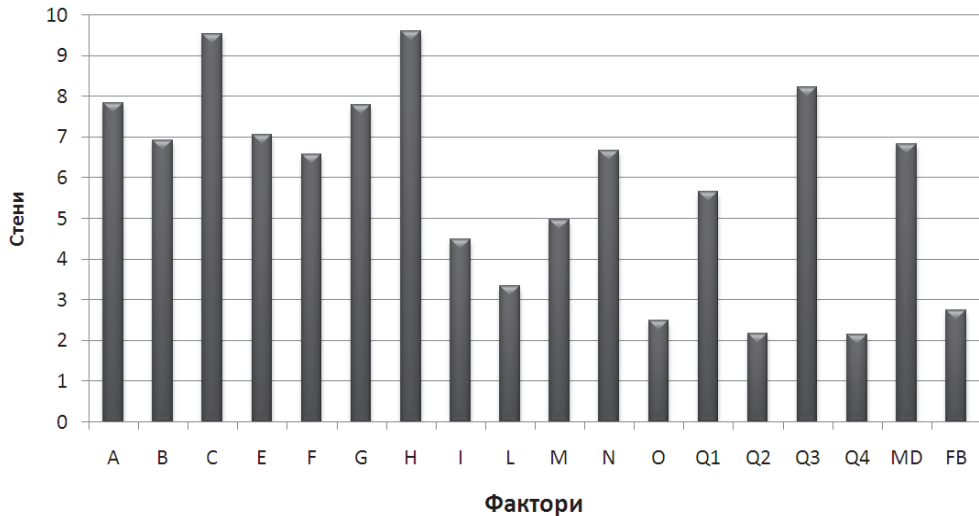


Рис. 1. Середній профіль пасіонаріїв за методикою Кеттелла

Звертає на себе увагу провідна роль факторів самоконтролю Q3 (контроль бажань — імпульсивність), G (сила Над-Я — слабкість Над-Я) (вони мали високі значення, як середні, так і медіанні). Дані тенденції свідчать про те, що пасіонаріїв характеризують такі якості, як організованість, відповідальність, здатність до контролю своїх емоцій, прагнення дотримуватися існуючих соціальних норм і правил. Вони приймають рішення з урахуванням моральних норм і правил, воліють раціонально планувати свою діяльність. Такі особистості піклуються про свою професійну репутацію.

Підвищені значення фактора B свідчать про те, що для пасіонаріїв важливими якостями є здатність до навчання, здатність до абстрактного синтезу інформації, виражені інтелектуальні інтереси. Поряд із цим підвищені значення фактора Q1 (радикалізм — консерватизм) у групі пасіонаріїв свідчать про те, що вони прагнуть бути інформованим про всі події, що відбуваються, отримувати нові знання, мотивованими до експериментування, новаторських форм професійної діяльності.

Поєднання середньогрупових високих значень за фактором E і низьких значень за фактором Q2 (самостійність — залежність від групи) вказує на здатність пасіонаріїв вести за собою інших людей, але при цьому не втрачати з поля зору колективні інтереси.

Беручи до уваги низькі значення факторів O (тривожність — спокій) і Q4 (напруга — релаксія), можна зазначити, що пасіонарії характеризуються низьким рівнем тривожності й фізіологічного дискомфорту. У них відзначається висока фрустраційна толерантність: вони задоволені існуючим станом справ і спокійно сприймають критику на свою адресу.

Для працівників поліції характерна така тенденція: з ростом пасіонарності підвищуються значення за факторами Q2 (самодостатність — сугестивність) та Q4 (напруга — релаксія), але в групі пасіонаріїв ми відзначаємо низькі середньогрупові значення цих факторів. Як це поєднується? Справа в тому, що в групі гармонійних середні значення за цими показниками є ще меншими — тому і достовірним є висновок про те, що підвищення за цими факторами супроводжується зростанням показника особистісної пасіонарності.

Описові статистики для показників методу діагностики міжособистісних стосунків Т. Лірі у пасіонаріїв наведені на рисунку 2.

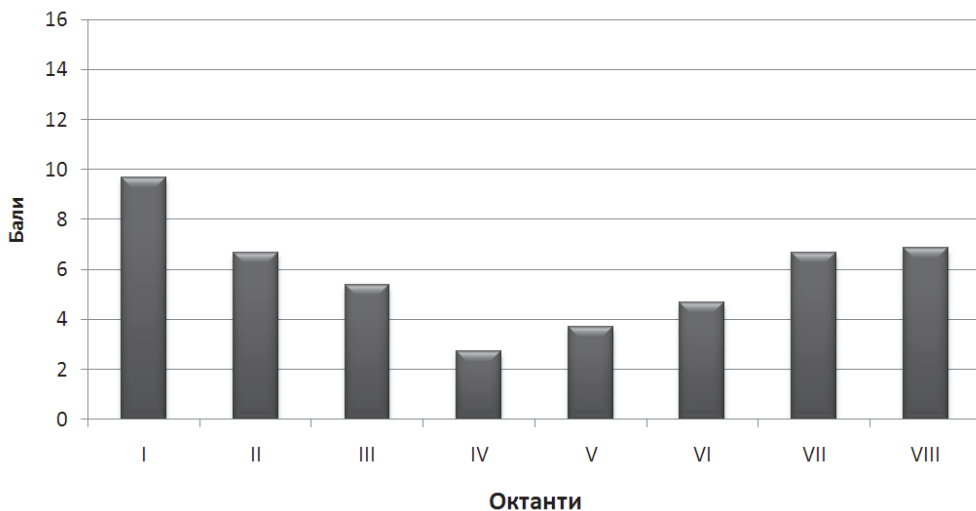


Рис. 2. Середній профіль пасіонаріїв за методикою Лірі

Примітка: I — владно-лідуючий октант; II — незалежно-домінуючий; III — прямолінійно-агресивний; IV — недовірливо-скептичний; V — покірно-сором'язливий; VI — залежно-слухняний; VII — співправцюючий-конвенційний; VIII — відповідально-великодушний

Октанти I, VII та VIII знаходилися за своїми середніми та медіанними значеннями у межах від 6 до 8 балів. Незалежно-домінуючий стиль міжособистісних відносин знаходить своє вираження у пасіонаріїв як впевнена, незалежна поведінка. Співпрацюючий-конвенційний у прагненні до тісної співпраці з референтною групою, до дружніх стосунків з оточуючими. Відповідально-великодушний варіант міжособистісної поведінки виявляється у вигляді готовності допомагати оточенню, розвиненого почуття відповідальності. Низькі середньогрупові значення у групі пасіонаріїв за октантами IV (недовірливо-скептичний) та V (покірно-сором'язливий) свідчать про досить довірливе ставлення з їх боку до оточення, яке поєднується з певним нонконформізмом, небажанням підкорятися волі інших.

Слід зазначити, що рівень загальної інтернальності в групі пасіонаріїв є середнім. Тобто найбільш пасіонарні працівники поліції характеризували-

ся балансом між інтернальністю та екстернальністю. Дана тенденція може свідчити про те, що пасіонарії дотримуються думки, що певна частина важливих подій у їхньому житті є результатом їхніх власних дій, і що вони можуть ними керувати, і у такий спосіб почувають відповідальність за ці події і за те, як складається їхнє життя в цілому.

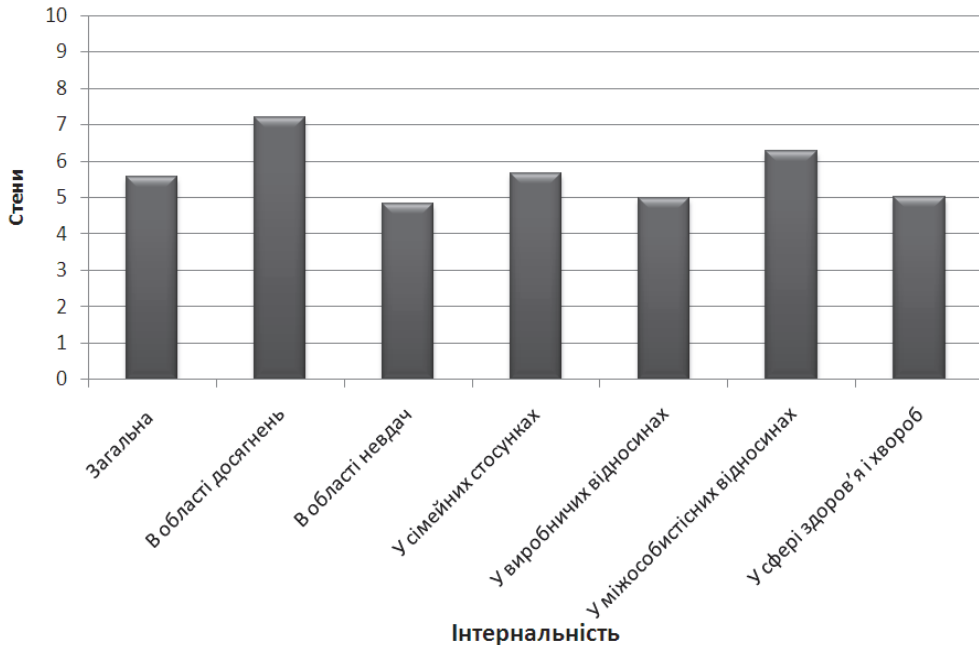


Рис. 3. Середній профіль пасіонаріїв за методикою УСК

Найбільш вираженою тенденцією для пасіонаріїв є інтернальність в області досягнень. Таким чином, вони вважають, що вони самі домоглися всього того хорошого, що було і є в їхньому житті, і що вони здатні з успіхом переслідувати свої цілі в майбутньому, що відповідає високому рівню суб'єктивного контролю над емоційно позитивними подіями та ситуаціями.

Варто зазначити, що в групі пасіонаріїв виявляються високі значення за шкалою інтернальності в області міжособистісних відносин. Це свідчить про те, що вони вважають себе в силах контролювати свої формальні й неформальні відносини з іншими людьми, викликати до себе повагу й симпатію.

Низькі значення за шкалами інтернальності відзначаються в області невдач та виробничих відносин. Пасіонарії більш схильні приписувати відповідальність за негативні події іншим людям або вважати їх результатом невдачі. Вони також схильні приписувати важливе значення щодо ситуацій на роботі зовнішнім обставинам — керівництву, колегам по роботі, везінню-невдачі. Але за показниками за цими шкалами пасіонарії є більш інтернальними, ніж гармонійні особистості.

Найбільш виразними (за середніми значеннями) в групі пасіонаріїв є такі шкали самоактуалізаційного тесту: самоповага (70,7 %) , орієнтація в часі (66,7 %) та самоприйняття (59,5 %).

Отже, для пасіонаріїв характерна здатність цінувати свої достоїнства, позитивні якості характеру, поважати себе за них, вони сприймають своє життя цілісно у часовій перспективі та цінують себе такими, якими вони є, незалежно від оцінки своїх власних достоїнств і недоліків (можливо, і всупереч ним). Натомість у них можуть виникати деякі труднощі з рефлексією власних відчуттів та з реалізацією творчої активності.

Спираючись на теоретичні положення, було визначено, що пасіонарні особистості становлять 17,6 % дослідженої вибірки працівників поліції. Узагальнюючи проведений аналіз особистісних якостей працівників поліції, необхідно відзначити, що вони характеризуються наступними якостями. Яскраві пасіонарії вміють будувати стосунки за своїм сценарієм, вести за собою інших людей, але при цьому не втрачати з поля зору колективні інтереси. Для них властива організованість, відповідальність, здатність до контролю своїх емоцій, прагнення дотримуватися існуючих соціальних норм і правил. Вони фрустраційно толерантні, здатні протистояти складним ситуаціям та долати перешкоди, приймають рішення з урахуванням моральних норм і правил, воліють раціонально планувати свою діяльність. Пасіонарії виявляють впевненість у собі, незалежність, вміння бути хорошим наставником і організатором. Вони виявляють інтернальність в області досягнень і в області міжособистісних відносин. Для них характерна здатність цінувати свої достоїнства, позитивні якості характеру, поважати себе за них, вони сприймають своє життя цілісно у часовій перспективі та цінують себе такими, якими вони є, незалежно від оцінки своїх власних достоїнств і недоліків (можливо, і всупереч ним).

Список використаних джерел і літератури

1. Гумилев Л. Н. Этногенез и проблемы этнической психологии / Л. Н. Гумилев, М. И. Коваленко // Актуальные проблемы этнической психологии. — Тверь, 1992. — С.43–47.

REFERENCES

1. Gumiliov L. N. Ethnogenesis I problemi etnicheskoi psihologii /Ethnogenesis and ethnic psychology. — T., 1992. — P.43–47.

Васютинская Оксана Григорьевна

канд. психол. наук,
начальник отдела психологического обеспечения
Управления национальной полиции в Одесской области

**СОЦИАЛЬНО-ДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ И ЛИЧНОСТНЫЕ
ХАРАКТЕРИСТИКИ ПАССИОНАРИЕВ**

Резюме

Статья посвящена эмпирическому исследованию некоторых особенностей пассионарных личностей, в частности их демографических и личностных характеристик. Исследование осуществлялось на примере работников национальной полиции Украины.

Ключевые слова: пассионарность, субпассионарность, локус контроля, характерологическая доминанта, смысложизненные ориентации личности.

Vasyutynska Oksana G.

Cand. the course of studies Sciences,
head of Department of psychological support
Directorate of the national police in the Odessa region

**SOCIO-DEMOGRAPHIC AND PERSONAL CHARACTERISTICS
OF MOVERS**

Abstract

The article is devoted to the empirical investigation of some features of the passionate personalities, in particular, their demographic and personal characteristics. The study was carried out on the example of the employees of the national police of Ukraine. The relevance of this theory is obvious and perspective for contemporary psychology because, in our view, by a passionate theory can not only better understand the present modern person, the basic sources and motives of her activity, and to predict its future. Bright passionaries know how to build relationships in their scenario, lead other people, but not to lose sight of collective interests. Peculiar to them, self-discipline, responsibility, the ability to control their emotions, the desire to adhere to existing social norms and rules. For passionaries is characterized by the ability to appreciate its merits, positive qualities of character, to respect yourself for them, they see their lives holistically over time and accept themselves for who they are, regardless of assessing their strengths and weaknesses (perhaps in spite of them). But they may have some difficulties with the reflection of their own experiences with the implementation of creative activity.

Key words: passion, compassionately, locus of control, character dominant, semantically-life personality.

Стаття надійшла до редакції 21.10.2016